

УДК 340.137(477):341.17(4)ЄС:342.7:347.7

DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.94.4.32>

НАЦІОНАЛЬНА ПРОГРАМА АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄС ЯК ІМПУЛЬС ДЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ БІЗНЕСУ ТА ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Токунова А.В.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ДУ «Інститут економіко-правових досліджень

імені В.К. Макутова НАН України»

ORCID: 0000-0002-5870-2473

Токунова А.В. Національна програма адаптації законодавства України до права ЄС як імпульс для впровадження концепції бізнесу та прав людини в Україні.

Статтю присвячено питанням бізнесу та прав людини у зв'язку з реалізацією євроінтеграційних пріоритетів України та активізацією процесів адаптації законодавства країни до права Європейського Союзу, який є постійним прибічником концепції бізнесу та прав людини. Метою статті було з'ясувати потенціал нової Національної програми адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (acquis ЄС) для впливу на реалізацію концепцій бізнесу та прав людини та відповідального ведення бізнесу в Україні. Для досягнення поставленої мети було проведено аналіз змісту відповідної програми в розрізі аспектів бізнесу та прав людини та відповідального ведення бізнесу. Також було приділено увагу нещодавнім науковим дослідженням українських та іноземних вчених, які розглядають питання імплементації Керівних принципів ООН з бізнесу і прав людини та інших міжнародних документів, дотичних до відповідних концепцій. Особливий наголос було зроблено на цих питаннях у зв'язку з процесами поглибленого партнерства та приєднання до ЄС. За результатами проведеного дослідження було встановлено, що Національна програма адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (acquis ЄС) включає низку завдань та заходів, виконання яких потенційно може надати новий імпульс впровадженню концепцій бізнесу та прав людини та відповідального ведення бізнесу в Україні. Зміст проаналізованого програмного документа підтверджує розповсюджену практику, за якою ЄС не встановлює розгорнутих вимог щодо імплементації, наприклад, Керівних принципів ООН, натомість залишає свободу дій для країн-партнерів. Було рекомендовано забезпечити узгодження виконання цієї програми шляхом її координації з раніше затвердженими стратегічними та програмними документами, які вже увібрали в себе певні пріоритети концепцій бізнесу та прав людини та відповідального ведення бізнесу.

Ключові слова: концепція бізнесу та прав людини, відповідальне ведення бізнесу, адаптація законодавства до права ЄС, Керівні принципи ООН з питань бізнесу та прав людини, європейська інтеграція.

Tokunova A.V. National program for the adaptation of Ukrainian legislation to EU Law as an impetus for the realization of the business and human rights concept in Ukraine.

The article is devoted to issues of business and human rights in connection with the implementation of Ukraine's European integration priorities and the intensification of the processes of adapting the country's legislation to the law of the European Union, which is a constant supporter of the concept of business and human rights. The aim of the article was to explore the potential of the new National Program for the Adaptation of Ukrainian Legislation to the Law of the European Union (EU acquis) to influence the implementation of the concepts of business and human rights and responsible business conduct in Ukraine. To achieve the set goal, an analysis of the relevant program's content was conducted across the aspects of business and human rights and responsible business conduct. Attention was also paid to recent scientific research by Ukrainian and foreign scholars who investigate the implementation of the UN Guiding Principles on Business and Human Rights and other international documents related to relevant concepts. Particular emphasis was placed on these issues in the context of enhanced partnership

and EU accession. According to the results of the study, it was found that the National Program for the Adaptation of Ukrainian Legislation to the Law of the European Union (EU *acquis*) includes a number of tasks and measures, the implementation of which could potentially provide a new impetus for the realization of the concepts of business and human rights and responsible business conduct in Ukraine. The content of the analyzed programming document confirms the widespread practice in which the EU does not set detailed requirements for implementing, for example, the UN Guiding Principles, but instead leaves partner countries with freedom of action. It was recommended to ensure the coherence of this program's implementation by coordinating it with previously approved strategic and program documents, which have already incorporated certain priorities related to the concepts of business and human rights and responsible business conduct.

Key words: business and human rights concept, responsible business conduct, adaptation of legislation to the EU law, the UN Guiding Principles on Business and Human Rights, European integration.

Постановка проблеми. У поточному році Україна продовжує системну роботу у напрямку створення необхідних умов для вступу держави до Європейського Союзу (далі – ЄС). Так, 1 квітня 2026 року Кабінет Міністрів України затвердив Національну програму адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (*acquis* ЄС) [1] (далі – Програма адаптації законодавства). Зазначена програма є багатостороннім документом, який не тільки містить технічні вимоги, необхідні для забезпечення процесу вступу України до ЄС, але й відображає ставлення на високому політичному рівні до низки стратегічних аспектів, які формують сучасну правову систему ЄС.

Одним з таких аспектів є реалізація концепцій бізнесу та прав людини (далі – БПЛ) та відповідального ведення бізнесу (далі – ВВБ) в ЄС. Україна вже має певні точкові напрацювання у цьому напрямку, однак поки що вони не трансформувалися у системні зміни в національному законодавстві та практиці ведення бізнесу. Враховуючи визначну роль Національної програми адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (*acquis* ЄС) [1] у подальшому розвитку національної правової системи, проведення досліджень щодо зв'язку цього документа із концепціями БПЛ та ВВБ вбачається актуальним.

Метою статті є проведення аналізу Національної програми адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (*acquis* ЄС) та з'ясування її потенціалу вплинути на реалізацію міжнародних концепцій бізнесу та прав людини та відповідального ведення бізнесу в Україні.

Стан опрацювання проблематики. Закордонні та вітчизняні дослідники та дослідниці, наприклад, С.О'Бrien, В. Farasik, I. Higham, Б. Деревянко, І. Конопка, А. Санченко, О. Уварова, В. Устименко та ін., приділяють суттєву увагу тематиці бізнесу та прав людини та відповідального ведення бізнесу, зокрема відносно ситуації в Україні та інших країнах центральної та східної Європи, розробці національних планів дій у сфері бізнесу та прав людини, адаптації національного законодавства до права ЄС та іншим напрямкам.

Вклад основного матеріалу. Економічний і політичний розвиток держави, особливо невеликої, можливий у союзах із іншими державами. Входження нової держави, зокрема України, до складу ЄС можливе після максимально ретельного виконання Керівних принципів ООН з бізнесу і прав людини та інших міжнародних актів, спрямованих на захист громадянських, політичних, економічних, соціальних, екологічних, сімейних, культурних та інших прав. ЄС, попередники якого утворювалися як економічні союзи, велику увагу приділяє захисту економічних прав людини, а також дотриманню різних інших прав людини суб'єктами господарювання [2, с. 28].

Наведене вище бачення В. Устименко та Б. Деревянко щодо проблеми забезпечення захисту з боку держави та поваги бізнесу до прав людини є вкрай актуальним для розбудови правової системи України у відповідній сфері. Слід враховувати, що ЄС докладає суттєвих зусиль на своєму внутрішньому рівні та на міжнародній арені для просування концепцій бізнесу та прав людини та відповідального ведення бізнесу.

При розробці власного законодавства та політик із питань регулювання діяльності бізнесу та у сфері забезпечення захисту та поваги до прав людини, ЄС ґрунтується на Керівних принципах ООН з питань бізнесу та прав людини [3] (далі – Керівні принципи ООН), правових інструментах Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) та Міжнародної організації праці [4]. Однак ЄС не надає повністю готові рішення для держав, які виявили бажання вступити до цієї організації чи спрямовуються на поглиблення партнерства з її членами.

Досліджуючи проблематику умов вступу до таких міжнародних організацій, як ЄС та ОЕСР, I. Higham відзначає, що більшість поточних переговорів щодо вступу до ЄС передбачають певні умови щодо БПЛ, але вони мають вузький обсяг і не охоплюють повний спектр прав людини, не посилаються на міжнародні стандарти прав людини та не залучають повний набір можливих регуляторних інструментів [5, с. 71]. Дійсно, на сьогоднішній день питання імплементації Керівних принципів ООН [3], Керівних принципів ОЕСР для багатонаціональних компаній з відповідального ведення бізнесу [6] (далі – Керівні принципи ОЕСР), доєднання до реалізації політик стосовно розробки відповідних національних планів дій чи інших заходів щодо питань БПЛ та ВББ не включені як окремі умови переговорних процесів.

Тож основна відповідальність щодо повноцінного впровадження концепцій бізнесу та прав людини та відповідального ведення бізнесу залишається саме за країнами, які виявили бажання поглиблювати партнерство у той чи інший спосіб. І важливу роль у цьому контексті відіграють програми адаптації національного законодавства до права ЄС.

Затверджена у квітні Національна програма адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (acquis ЄС) [1] є одним із головних елементів процесу вступу до ЄС. Вона містить повний перелік актів права ЄС, які ще не впроваджені в українське законодавство і щодо яких є відповідні рекомендації Єврокомісії. Програма формує інституційну та правову основу для системної реалізації реформ і повного узгодження законодавства України з правом Євросоюзу [7].

Розглядаючи Програму адаптації законодавства у розрізі її потенціалу для впровадження в Україні концепцій БПЛ та ВББ, у першу чергу слід звернути увагу на розділ 6 «Корпоративне право», яким закріплено ціль 7, спрямовану на імплементацію Директиви Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2024/1760 від 13 червня 2024 р. щодо належної обачності у сфері корпоративної стійкості та про внесення змін до Директиви (ЄС) 2019/1937 та Регламенту (ЄС) 2023/2859 [1] (далі – Директива (ЄС) 2024/1760). У межах зазначеної цілі встановлено низку завдань, які визначають ключові аспекти імплементації директиви в українському законодавстві та подальшої реалізації цих новацій у практиці.

Першим завданням у межах цілі 7 розділ 6 Програми адаптації законодавства визначено розроблення та прийняття Закону України з метою імплементації основних положень Директиви (ЄС) 2024/1760, зокрема щодо: обов'язкової процедури належної обачності (due diligence) у сфері прав людини та навколишнього середовища для визначених категорій компаній; створення ефективних механізмів подання скарг та доступу до правосуддя для постраждалих осіб; визначення повноважень національного наглядового органу для моніторингу та забезпечення виконання вимог [1]. Подальші завдання передбачають створення міжвідомчої групи щодо імплементації Директиви (ЄС) 2024/1760, розроблення та прийняття нормативно-правових актів з метою запровадження низки процедур, спрямованих на реалізацію такого Закону, роботу з підвищення інституційної спроможності у відповідній сфері [1].

У цьому зв'язку слід згадати, що Директива (ЄС) 2024/1760 встановлює правила щодо: (а) зобов'язань компаній щодо фактичного та потенційного негативного впливу на права людини та негативного впливу на навколишнє середовище стосовно їхньої власної діяльності, діяльності їхніх дочірніх компаній та діяльності, що здійснюється їхніми діловими партнерами в ланцюгах діяльності цих компаній; та (б) відповідальності за порушення зобов'язань, зазначених у пункті (а) [8]. Загалом, у розрізі Керівних принципів ООН [3], зазначена директива за своїм змістом є найбільш пов'язаною з другим стовпом – корпоративною відповідальністю поважати права людини, і при цьому містить окремі аспекти, дотичні до першого стовпа – обов'язку держави захищати права людини, а також третього стовпа – забезпечення доступу до засобів правового захисту.

Також важливо відзначити, що у Програмі адаптації законодавства питанням імплементації Директиви (ЄС) 2024/1760 приділено увагу й у положеннях розділу 20 «Підприємництво та промислова політика» [1]. У вступі до відповідного розділу підкреслюється, що для України ця сфера є однією з основних у процесі євроінтеграції та відновлення економіки, де адаптація законодавства до права Європейського Союзу (acquis ЄС) сприятиме створенню передумов для повноцінної інтеграції у внутрішній ринок, розширенню доступу українських підприємств до програм підтримки ЄС, залученню інвестицій, модернізації виробництва та прискоренню структурної трансформації економіки на засадах цифровізації, сталості та інноваційності [1].

У межах першої цілі за розділом 20 Програми адаптації законодавства передбачено завдання з розроблення та внесення на розгляд Кабінету Міністрів України проекту розпорядження Кабіне-

ту Міністрів України щодо Національного плану дій з відповідального ведення бізнесу з метою забезпечення цілісного та інтегрованого підходу щодо впровадження політики та практик у сфері корпоративної сталості та відповідальності (відповідального ведення бізнесу) та виконання вимог Директиви (ЄС) 2024/1760 [1] (далі – Національний план дій з відповідального ведення бізнесу).

Наведене вище загальне бачення майбутнього впливу від реалізації Програми адаптації законодавства за напрямком підприємництва та промислової політики свідчить про очікування суттєвих внутрішніх і зовнішніх перетворень у сфері бізнесу. Також, виходячи з формулювання наведеного завдання, цілком можливо очікувати, що коло питань відповідного плану дій за своїм змістом має бути значно ширшим за предмет регулювання розглянутого акта права ЄС. Вбачається, що встановлення вищенаведеного завдання з розробки Національного плану дій з відповідального ведення бізнесу слід розглядати як певне свідчення наміру проводити комплексну роботу з імплементації концепцій БПЛ та ВББ у нашій країні.

Реалізація наведеного підходу відповідатиме пріоритетам ЄС у взаємодії з країнами-партнерами, закріпленим у Плані дій ЄС щодо прав людини та демократії на 2020-2027 роки, яким передбачається просування Керівних принципів ООН щодо бізнесу та прав людини, зокрема шляхом сприяння розробці та впровадженню національних планів дій [9].

Для того, щоб таке вікно можливостей для розвитку проблематики бізнесу та прав людини в національній правовій системі було реалізовано, подальша робота має враховувати наявні політики, програмні та стратегічні документи, які були вже розроблені та пройшли певну експертну оцінку з боку ключових зацікавлених сторін.

Зокрема, йдеться про затверджену у 2021 році Національну стратегію у сфері прав людини [10], серед стратегічних напрямів якої, у Розділі 4, було викладено параграф 16 «Забезпечення дотримання прав людини в процесі ведення господарської діяльності» [10]. Слід відзначити, що проєкт параграфу щодо БПЛ був розроблений та обговорений за участю Урядового уповноваженого з питань гендерної рівності, Федерації роботодавців, Федерації профспілок, бізнес-асоціацій, громадських організацій, ПРООН в Україні та інших зацікавлених сторін. Загалом Міністерство юстиції провело три відкриті обговорення у віртуальному форматі (через COVID-19) для обговорення всіх пропозицій, пов'язаних з розділом щодо БПЛ [11].

Як стратегічну ціль було визначено очікування, що суб'єкти господарювання під час ведення господарської діяльності застосовують підхід, заснований на правах людини; потерпілі від порушень з боку суб'єктів господарювання мають доступ до ефективних засобів правового захисту [10]. Досягнення зазначеної цілі мало ґрунтуватись на імплементації Керівних принципів ООН з питань бізнесу та прав людини та Рекомендації Rec (2016)3 Комітету Міністрів Ради Європи [10].

Однак п'ять років тому на етапі підготовки та затвердження цього стратегічного документа не було закріплено завдання щодо розроблення окремого національного плану дій у сфері бізнесу та прав людини. Проте, чітке визнання Керівних принципів ООН [3] як основи для трансформації законодавства, політик та практики ведення бізнесу є важливим фактором для подальшої розбудови правової системи України.

Висновки. Таким чином, у результаті проведеного дослідження можливо зробити висновок, що нещодавно затверджена Національна програма адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (acquis ЄС) має суттєвий потенціал стати підґрунтям для ефективного та успішного впровадження сучасних концепцій бізнесу та прав людини та відповідального ведення бізнесу в Україні.

Для цього необхідно забезпечити комплексну роботу з імплементації відповідних актів права ЄС, враховуючи всю наявну сукупність інструментів міжнародного права та політичних і правових рамок, які створюють сучасну реальність взаємовідносин бізнесу з окремими носіями прав та громадами в Європейському Союзі. Практична реалізація запропонованого підходу можлива шляхом забезпечення всебічної імплементації Керівних принципів ООН з питань бізнесу та прав людини у межах розробки передбаченого програмою Національного плану дій з відповідального ведення бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про затвердження Національної програми адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (acquis ЄС): Постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2026, № 438.

- URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-natsionalnoi-prohramy-adaptatsii-zakonodavstva-ukrainy-do-prava-t10426>.
2. Устименко В., Деревянко Б. Спрямованість нормопроекування на імплементацію Керівних принципів ООН щодо бізнесу і прав людини: самоаналіз за чеклістом Данського інституту з прав людини. *Економіка та право*. 2025. № 2. С. 24-33. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2025.02.024>.
  3. Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations «Protect, Respect and Remedy» Framework: Annex to the Report of the Special Representative of the Secretary General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises for the 17th Session of the UN Human Rights Council, 21 March 2011, A/HRC/17/31, 27 p. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Business/A-HRC-17-31_AEV.pdf.
  4. Business and human rights. *The European External Action Service*. 08.08.2025. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/business-and-human-rights_en#99060.
  5. Higham I. Conditionality in International Organization Accession Processes: Spreading Business and Human Rights Norms in Central and Eastern Europe?. *Business and Human Rights Journal*. 2024. Vol. 9. С. 54–76. URL: <https://doi.org/10.1017/bhj.2023.19>.
  6. OECD (2023), *OECD Guidelines for Multinational Enterprises on Responsible Business Conduct*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/81f92357-en>.
  7. Служба Віце-прем'єр-міністра України. Уряд схвалив Національну програму адаптації законодавства України до права ЄС. *Урядовий портал*. 2026. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-skhvalyv-natsionalnu-prohramu-adaptatsii-zakonodavstva-ukrainy-do-prava-ies>.
  8. Directive (EU) 2024/1760 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 on corporate sustainability due diligence and amending Directive (EU) 2019/1937 and Regulation (EU) 2023/2859 (Consolidated text as of 18 March 2026). URL: EUR-Lex - 02024L1760-20260318 - EN - EUR-Lex.
  9. EU Action Plan on Human Rights and Democracy 2020-2027. 2020. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2024/Action-Plan-EN_2020-2027.pdf.
  10. Про Національну стратегію у сфері прав людини: Указ Президента України від 24.03.2021 року № 119/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text>.
  11. Ukraine. Available NAPs. *National Action Plans on Business and Human Rights*. 29.12.2024. URL: <https://globalnaps.org/country/ukraine/>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 13.03.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 23.04.2026
Дата публікації: 10.05.2026

© Токунова А.В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0